

To drab og et attentatforsøg

Tre hændelser fra sønderjysk efterkrigstid
1945-1948

Af HANS SCHULTZ HANSEN

Fem års tysk besættelse af Danmark satte sindene i kog, ikke mindst i Sønderjylland, og både hos landsdelens danske flertal og tyske mindretal. Selv om freden kom til grænselandet ved Befrielsen den 5. maj 1945, indfandt roen sig først efter nogle år. I artiklen fremdrager arkiv- og forskningsleder Hans Schultz Hansen tre voldelige hændelser med mere eller mindre tragisk udgang for de implicerede fra årene 1945, 1946 og 1948. Disse begivenheder afspejler de første efterkrigsårs hadefulde klima mellem dansk og tysk og viser, at nazistiske metoder levede videre – også hos nogle af dem, som havde bekæmpet nazismen. Hændelserne sætter også spørgsmålstegn ved politiets og domstolenes neutralitet.

De første efterkrigsår 1945-1948

I Sønderjyllands historie udgør de første fire år efter Befrielsen den 5. maj 1945 en periode for sig.¹ Den var stærkt præget af de mørke skygger, som 2. Verdenskrig og besættelsen af Danmark kastede ind over den umiddelbare efterkrigstid. I krigens sidste måneder kom i tusindvis af tyske flygtninge til både Syd- og Nordslesvig, hvor de skulle underbringes og forsørges og for Sydslesvigs vedkommende også integreres.² Sydslesvig blev besat og styret af briterne, der iværksatte en afnazificering. Nord for grænsen fandt et retsopgør med kollaboratører og værnemagere sted.³ Det blev indledt straks ved Befrielsen med omfattende interneringer hovedsagelig af medlemmer af det tyske mindretal i Fårhuslejren og på Sønderborg Slot. Det blev ført videre med domfældelse og afsoning, hvor den store proces mod mindretalslederne i 1948 og afviklingen af Fårhuslejren i 1949 henholdsvis markerede enden på begyndelsen og begyndelsen på enden.

Opgøret med mindretallet havde flere fronter end den retslige. Mindretalsordningen af 1920 blev ophævet i 1946 og de kommunale tysksprogede skoler nedlagt. Mindretallet var fremover henvist til at

oprette private skoler. I første omgang blev de eksisterende private skoler imidlertid lukket for at standse videre nazistisk indoktrinering af børnene, og de private skolebygninger blev beslaglagt. Beslaglæggelsen af tysk og japansk ejendom ramte også Kreditanstalt Vogelgesang og adskillige private mennesker. Andre rammes som tyske statsborgere af udvisning. Opgøret gav anledning til en bitter strid internt på dansk side mellem de gamle nationale ledere, der ønskede forsoning, og modstandsbevægelsen, der forlangte et opgør til bunds.

På mange måder gjorde den samme frontstilling sig gældende i det genåbnede grænsespørgsmål, hvor Sydslesvig-hjem-bevægelsen fik mange støtter nord for grænsen. Også her blev året 1949 et vendepunkt. Med Kiel-erklæringen om det danske og frisiske mindretals rettigheder blev grænsespørgsmålet til et sydslesvigsk mindretalsspørgsmål, og Københavnsnotatet lagde med sin præcisering af de almindelige danske frihedsrettigheder i forhold til det tyske mindretal grunden til en ny dialog mellem dette og den danske stat.

Foruden herbergsstatens opgør med mindretallet var årene 1945-48 kendetegnet af en række private aktioner. Sprængningen af de tyske krigsmindesmærker på Dybbøl og Arnkilsøre i maj-juni 1945 og hærværket mod andre tyske mindesmærker på Dybbøl og Broager kirkegårde samt ved Trappen og i Tønder var rettet imod tyskheden i almindelighed. Andre aktioner havde direkte adresse til mindretallet. I juni-august 1945 var flere virksomheder i Sønderborg og Tønder med tysksindede ejere mål for sprængstofattentater. I august gik det ud over mindretallets avis, Nordschleswigsche Zeitung, i Aabenraa. Samme måned blev Bismarcktårnet på mindretallets festplads på Knivbjerg sprængt, og i september gik hærværket ud over roklubben i Aabenraa, mens klubben i Tønder blev ramt så sent som i maj 1947.⁴ I Ensted blev der i januar 1946 sendt trusselsbreve til en gårdejer, der lagde lokaler til hjemmeundervisning af børn fra mindretallet, og da de ikke fik det ønskede resultat, blev der sprængt en bombe med det resultat, at undervisningen blev indstillet.⁵

I denne atmosfære af gensidigt had og opgør skal vi se tre hændelser, som her skal nærmere undersøges. Den første hang nært sammen med retsopgøret, eftersom bager Asmus Jensen fra Kiskelund blev skudt ved Frøslev i forbindelse med sin arrestation den 9. maj 1945. Den næste var blandt andet en reaktion imod retsopgøret og bestod i et attentat mod politistationen i Tinglev den 20. april 1946, der heldigvis kun udrettede materiel skade. Den sidste hændelse var drabet

i Løgumkloster den 28. december 1948 på lærerinde Wilhelmine Sass fra Aabenraa. Hun blev dødeligt ramt, da der blev skudt mod et vindue i Hotel Løgumkloster for at chikanere en fest i Bund deutscher Nordschleswiger.

De tre hændelser er kendt fra litteraturen og pressen, men er i vid udstrækning gået i glemmebogen – og vel også fortrængt. Hensigten med artiklen er at rekonstruere de tre begivenheder på grundlag af samtidigt materiale fra politiets og domstolenes arkiver. Hvordan var de nærmere omstændigheder, hvem var ofrene, hvem var de skyldige, hvilke motiver havde de, og hvordan reagerede myndighederne – det er nogle af de spørgsmål, som forsøges besvaret.

Politiets og domstolenes sager om de tre hændelser bliver først almindeligt tilgængelige 75 år efter begivenhederne, men undertegnede har opnået adgang til dem på det vilkår, »at navne på personer, der ikke har haft selvstændigt administrativt eller politisk ansvar, ikke viderebringes eller offentliggøres, medmindre de tidligere har været offentliggjort eller må anses for almindelig kendte i forbindelse med de forhold, undersøgelsen omfatter«. Selv om nogle af gerningsmændenes navne har været nævnt i datidens presse, har artiklens forfatter valgt at anonymisere dem alle.

Drabet på Asmus Jensen, Kiskelund, den 9. maj 1945

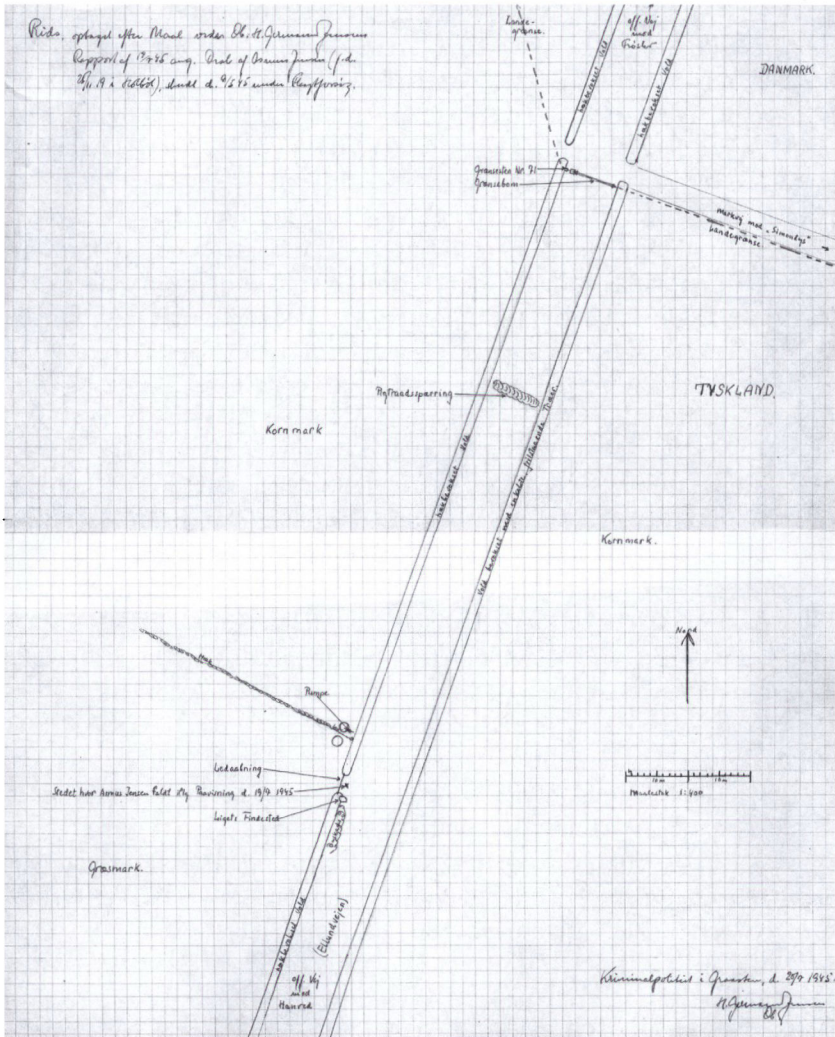
Asmus Jensen var født i 1919.⁶ Ifølge moderens oplysninger til politiet boede han forud for drabet sammen med sin hustru hos sine forældre i Kiskelund ved Kruså. Indtil kort før den tyske kapitulation arbejdede han hos en bager i Flensborg. Asmus Jensen var fra april til oktober 1944 medlem af Sommerkorpset, blandt andet med vagttjeneste på Møn og i Værløse. Han bar korpsets sorte uniform, men moderen vidste ikke, om han også var bevæbnet. Ifølge moderen var han indstillet på at tage straffen for sit medlemskab af Sommerkorpset, men da »han ikke havde lavet noget han kunne blive særligt straffet for«, regnede han ikke med, at det ville blive så slemt.⁷ Det gjorde det så alligevel.

Hovedkilden til drabet på Asmus Jensen er en rapport fra Feltpolitidetachmentet af 9. maj 1945. Feltpolitidetachmentet var en særlig politienhed oprettet i tilknytning til Den danske Brigade i Sverige i 1944. Det havde til opgave at anholde mulige krigsforbrydere i henhold til en liste fra de allieredes overkommando samt danskere i tysk

krigstjeneste. Feltpolitidetachmentet bestod af 66 mand. Det var gennemgående erfarne politifolk, som alle blev udnævnt til sekondløjtnanter, hvis de ikke i forvejen havde en højere rang. Feltpolitiet var inddelt i distriktskommandoer og underinddelt i sektioner. Hver sektion bestod af to mand, der begge var bevæbnet med en 9 mm maskinpistol og en 9 mm pistol af fabrikat Husqvarna. Hver sektion fik også en bil. Distriktskommando Haderslev udgjordes af sektioner i Haderslev, Aabenraa, Gråsten og Tønder. Der var således ikke lagt op til en særlig stærk tilstedeværelse i Sønderjylland, men på engelsk forlangende blev halvdelen af hele den jyske styrke sendt til grænsen for at varetage anholdelser her. Den virkede ved grænsen indtil den 20. juni, hvor hæren og grænsegendarmeriet overtog bevogtningen. Samme dag blev Feltpolitidetachmentet opløst.⁸

Feltpolitidetachmentet gik til opgaven med stor nidkærhed og selvbevidsthed. Ifølge en rapport til Frihedsrådets arrestationsudvalg havde Feltpolitidetachmentet i begyndelsen ikke nogen heldig hånd, men siden blev det bedre: »Efterhånden blev feltpolitiets repræsentanter dog vist noget afdæmpede, og da vi forlod Sønderjylland, havde vi indtryk af, at det gik helt godt, og at feltpolitiet ikke foretog sig større ting på egen hånd. Selv fortalte de, at de havde en ganske særlig opgave, og at de sorterede direkte under Montgomery.«⁹ Omstændighederne ved nedskydningen af Asmus Jensen bekræfter denne indirekte kritik af Feltpolitidetachmentet.

Tilbage til rapporten af 9. maj 1945.¹⁰ Den er udarbejdet af løjtnant EL af reserven fra feltpolitiet og godkendt af de to andre implicerede fra feltpolitiet, premierløjtnant EM og sekondløjtnant AG. Det fremgår heraf, at rapportens forfatter ved ottetiden om morgenen den 9. maj blev gjort opmærksom på Asmus Jensen, der på sin cykel kørte ad Kruså Korsvej mod Aabenraa. To unge damer udbrød ved synet: »Der kører den forbandede Sommermand«. Asmus Jensen blev straks anholdt ved hjælp af en engelsk soldat. Han indrømmede, at han var medlem af Sommers vagtkorps, og blev straks ført til feltpolitiets kontor i Kruså. Her kom han i forhør, hvor han skulle have vedgået, »at han havde deltaget i adskillige af Sommerkorpsets aktioner mod danske patrioter«. Asmus Jensen forklarede endvidere ifølge rapporten, at han havde en kammerat, som var SS-mand, og som sikkert ville søge over grænsen. De tre løjtnanter kørte nu sammen med Asmus Jensen af sted for at anholde SS-manden. Asmus Jensen blev taget med for at vise, hvor kammeraten i givet fald nok ville gå over

Gråsten kriminalpolitets skitse over stedet for drabet på Asmus Jensen. Nord er opad. Den dansk-tysh grænse ses i øverste højre hjørne. Fra nord mod syd ses den gamle vej fra Frøslev til Hanved, også benævnt Ellundvejen, omgivet af diger med bevoksning. Vejen er afbrudt af en pigtrådspærring. Stederne, hvor Asmus Jensen faldt og blev begravet, er markeret tæt på hinanden i nederste venstre hjørne. Bemærk målestokken, som tilsammen viser 20 m. Afstanden fra grænsen og ned til stedet, hvor Asmus Jensen blev skudt og begravet, kan herudfra opmåles til godt 100 m. LAA, Gråsten Politi nr. 807, sluttet sag K 516/45.

grænsen. Løjtnanterne fandt Asmus Jensens adfærd noget løjerlig, men mente, at han måske håbede på selv at slippe billigere ved at angive en kammerat. Asmus Jensen førte løjtnanterne til en sekundær grænseovergang syd for Frøslev. Her stod alle ud af bilen. »Pludselig gav Asmus Jensen et spring til siden og stak i løb over grænsen i sydlig retning. Vi forfulgte ham under tilråbet: Stop, eller vi skyder. Han fortsatte sit løb langs et hegn, medens der blev afgivet varselskud fra undertegnede samt mine to kolleger. I det øjeblik, han ville smutte ind mellem noget buskads, affyrede vi nogle skud med sigte efter ham. Han var på dette tidspunkt nået ca. 50 meter ind på tysk grund, hvor vi ikke kunne sætte efter ham, idet vi ikke ønskede at blive beskudt af en eventuel grænsevagt. Vi så, at han faldt, og blev liggende ved åbningen i hegnet.« EM gik over grænsen frem til Asmus Jensen, der lå på maven med blod flydende ud af det højre øre. Løjtnanten kunne straks se, at Asmus Jensen var død. De tre løjtnanter lod liget ligge og kørte tilbage til Kruså for at rapportere det skete.

Ifølge feltpolitiets rapport blev Asmus Jensen altså skudt under et flugtforsøg. Der er imidlertid grund til at se kritisk på rapportens informationer. Det skyldes især tre forhold: Den manglende underretning af de pårørende og det lokale politi, mystikken om håndteringen af Asmus Jensens lig og resultaterne af politiets og retsmedicinernes undersøgelser.

For det første gav feltpolitiet ikke besked til Asmus Jensens pårørende, ligesom Gråsten politi heller ikke modtog nogen underretning, da det som det øvrige danske politi trådte i funktion igen den 13. maj. Asmus Jensens forældre og hustru var derfor uvidende om sønnens skæbne og satte en privat eftersøgning i gang. Således fik Asmus Jensens far formanden for Arbejdernes Fællesorganisation i Kruså til at skrive til Feltpolitidetachmentet i Kruså efter nærmere besked, idet formanden kendte et rygte om, at Asmus Jensen skulle være skudt under flugtforsøg. Han fik imidlertid intet svar på sin henvendelse.¹¹ Først så sent som den 29. juni bekvemmede feltpolitiet sig til at fremsende rapporten af 9. maj til Gråsten politi, og den 9. juli kunne overbetjent Damm fra stationen i Kruså overbringe Asmus Jensens forældre den triste nyhed. De anmodede om at få liget udleveret sammen med 200 kr., et fransk rejseur og en cykel, som Asmus Jensen var i besiddelse af ved anholdelsen. Københavns politi underrettede Asmus Jensens hustru, der da opholdt sig i hovedstaden.¹²

For det andet er det omgærdet med stor mystik, hvad der skete

med Asmus Jensens lig, efter at de tre løjtnanter angiveligt efterlod det syd for grænsen. Om formiddagen den 19. juli kom EM og AG, der nu begge var tilknyttet Generalstabens Efterretningssektion, tilbage til åstedet. Stedet, hvor Asmus Jensen blev dræbt og liget efterladt, blev nu påvist ca. 100 meter syd for grænsen ved en markindgang på den vestlige side af den gamle vej fra Frøslev til Hanved. Umiddelbart syd for markindgangen blev der fundet spor i jorden efter nylig opgravning. Ved at rode lidt i jorden så man resterne af et lig. AG erklærede ifølge politiets rapport, »at der den nævnte dag [den 9. maj] ikke blev foretaget nedgravning af liget, og han ved ikke, hvad der senere er sket med det. Han kan navnlig ikke oplyse af hvem eller hvornår, liget er nedgravet«. ¹³ Gråsten politi foretog flere afhøringer nord og syd for grænsen, som kun førte til den slutning, at liget blev begravet senest ved 17-tiden den 9. maj. ¹⁴

På grundlag af de bevarede akter hos Gråsten politi er det således ikke muligt at afklare mystikken, men man kan forestille sig flere muligheder. De tre løjtnanter kan have fortalt den fulde sandhed, og begravelsen blev så uden deres vidende foretaget af kolleger i feltpolitiet, af lokale modstandsfolk, som blev beordret dertil, eller af tilfældigt forbipasserende fremmede, hvem det så end måtte være. De tre løjtnanter kan også have fortalt den halve sandhed, nemlig at de ikke selv begravede liget, men fik andre til at gøre det. Ifølge to rapporter fra Gråsten politi fik Asmus Jensens mor over flere led oplyst, at en navngiven landmand havde været med, da Asmus Jensen blev skudt, ligesom en navngiven slagter i maj skulle have vidst, at Asmus Jensen var blevet skudt. Slagteren havde da udtalt: »Vi kender ikke til medlidenhed«. ¹⁵ Gråsten politi undlod at forhøre de to navngivne, og vi kan derfor ikke med sikkerhed fastslå, om der var lokale med ved nedskydningen af Asmus Jensen, og om de i så fald stod for begravelsen af liget. Endelig kan de tre løjtnanter have talt usandt og selv begravet liget – så vel kun med den hensigt at skjule de nærmere omstændigheder ved drabet.

For det tredje sætter politiets undersøgelse på drabsstedet, ligsynet og obduktionen af Asmus Jensens kranium to kritiske spørgsmålstejn ved de tre løjtnanters rapport. Det ene vedrører skudafstanden. I løjtnanternes rapport angives den til ca. 50 meter, mens politiets rapport opererer med en afstand på ca. 100 meter fra grænsen til stedet, hvor Asmus Jensen faldt om. En senere afskridtning ved Teknisk Afdeling i Kolding gav en afstand på ca. 65 meter. ¹⁶ En moderne pistol har en

Stedet i diget, hvor Asmus Jensens lig blev nødtørftigt nedgravet på drabsdagen den 9. maj senest kl. 17 om eftermiddagen. LAÅ, Gråsten Politi nr. 807, sluttet sag K 516/45.

effektiv skudvidde på 25-30 meter.¹⁷ Nu kan det ikke udelukkes, at de tre løjtnanter har haft held til at ramme Asmus Jensen på hverken 50, 65 eller 100 meter, men nogen overvældende sandsynlighed herfor er der ikke. Det andet spørgsmålstegn gælder skudhullernes placering. Undersøgelsen hos Universitetets retsmedicinske Institut viste en skudkanal gående ind på højre side af kraniet 8 cm over og 2 cm bag øreåbningen og derfra nedefter mod venstre og lidt bagud og ud på venstre side af kraniet på højde med øreåbningen og 4 cm bag denne. Instituttet undersøgte også Asmus Jensens jakke og fandt et ca. 5 mm stort hul delvis i kraven og delvis i rygstykket 5 cm til højre for midtlinjen, som »meget vel« kunne hidrøre fra et skud.¹⁸ Skuddet i kraniet fra siden og oppefra og nedefter kan næppe være affyret mod en flygtende mand af en skytte et pænt stykke bagefter denne. Politiet spurgte – åbenbart i mistillid til løjtnanternes forklaring – instituttet, om skuddet mod Asmus Jensen »kan være affyret mod pgl. i oprejst eller liggende stilling«. Instituttet kunne ikke give noget svar på dette spørgsmål. Nogen entydig konklusion kan der således ikke

drages ud af den retsmedicinske undersøgelse, men i det mindste må den mulighed stå åben, at Asmus Jensen er blevet skudt i hovedet på nært hold i knælende, sammenkrøbet eller liggende stilling, eventuelt efter at et skud et sted mellem ryg og nakke har standset hans flugt. I så fald var der også et motiv til en hurtig begravelse på stedet, nemlig at skjule, at der reelt var tale om en likvidering.

En sådan likvidering kan være sket i en blodrus, efter at Asmus Jensen var blevet ramt i ryggen og bragt til standsning. Så var der tale om en likvidering begået i ophidselse, og de tre løjtnanter har så næppe haft dybereliggende motiver. Men det er også muligt, at en mulig likvidering skal ses på baggrund af Asmus Jensens adfærd under krigen.

Mellem Gråsten politis akter om drabet på Asmus Jensen befinder sig nogle papirer fra Abwehrnebenstelle Aarhus. De viser, at Asmus Jensen i oktober 1943 havde videregivet Abwehr nogle ytringer fra en jernbanearbejder i Padborg, som han tilfældigt havde hørt på Smedeby kro. Den pågældende blev anholdt og kom i forhør, men blev løsladt igen inden for samme døgn uden at have lidt overlast. Banearbejderen var ifølge hans oplysninger til politiet ikke vidende om, at Asmus Jensen havde angivet ham; han kendte ham slet ikke.¹⁹ Det er således ikke sandsynligt, at et motiv til en eventuel likvidering af Asmus Jensen skal søges i denne sag.

Som nævnt var Asmus Jensen medlem af Sommerkorpset. Dette korps var oprettet begyndelsen af 1944 af kaptajn Poul Sommer. Det bestod af ca. 800 mand, som holdt vagt ved tyske flyvepladser og ved virksomheder, der producerede for værnemagten. De bar en sort uniform og våben. Korpset fungerede ikke som hjælpepoliti for besættelsesmagten, men en snes mand fra korpset dannede under Folkestrejken i København i sommeren 1944 en terrorgruppe, som kørte rundt i lastbiler og skød mod civile. Dette og den sorte uniform gjorde, at Sommerkorpset i folks bevidsthed blev slået i hartkorn med det forhadte Hipokorps.²⁰ De to unge damer, som udpegede Asmus Jensen for feltpolitiet, kaldte ham i løjtnanternes rapport for »den forbandede Sommermand«. Ifølge samme rapport tilstod Asmus Jensen, at han havde medvirket i korpsets aktioner mod danske patrioter, men rapporten fortæller intet konkret herom. Vi kan derfor ikke afgøre, om Asmus Jensen var iblandt den snes mand, som øvede terror under Folkestrejken. Umiddelbart ville det stride mod Asmus Jensens udsagn til sin mor.

Hvad enten det skyldtes medvirken til terror eller det blotte og

bare medlemskab af Sommerkorpset, kan vi forestille os, at Asmus Jensen fik en hårdhændet behandling under forhøret i Kruså. Vi kan videre forestille os, at han nu troede at stå til en langt hårdere straf, end han havde fortalt sin mor, og at han i sin desperation udtænkte ideen om at udnytte sit lokalkendskab til at flygte hen over grænsen. Vi kan yderligere forestille os, at han i første omgang undslap, men blev standset og likvideret. Vi kan endelig forestille os, at de tre løjtnanter efter at have sundet sig godt kunne se, at de havde handlet forkert, og at de derfor selv eller via kolleger i feltpolitiet eller hjælpe-re fra modstandsbevægelsen fik begravet Asmus Jensen i en fart, så liget ikke kunne sladre. Er denne række af forestillinger rigtig, døde Asmus Jensen som følge af en misforstået opfattelse af Sommerkorpset. Det kan synes banalt, men dette er nok den tolkning af forløbet, som kildematerialet yder mindst modstand imod.

Under alle omstændigheder anså Gråsten politi ikke sagen for fuldt opklaret med løjtnanternes rapport og forklaring på drabsstedet. Den 27. juli 1945 anmodede Gråsten politi derfor om assistance fra Rigspolitiets Rejseafdeling. Den 28. august svarede vicepolititiinspektør Himmelstrup fra Rejseafdelingen imidlertid, at sagen om Asmus Jensen var henlagt. I december 1945 stillede bladet »Revision« spørgsmålet: »Hvem dræbte Asmus Jensen og hvem plyndrede liget?«. Det førte til fornyet overvejelse om en nærmere undersøgelse af drabet. Nu anbefalede også Statsadvokaten i Sønderborg dette over for Justitsministeriet, men Rigsadvokaten skønnede yderligere efterforskning formålsløs, og den indstilling tog ministeriet til følge. I 1949 skrev Asmus Jensens svoger til politimesteren i Gråsten med anmodning om »en grundig og tilbundsgående undersøgelse« af drabet. Denne gang nåede forespørgslen kun til Statsadvokaten i Sønderborg. I 1971 spurgte *Der Nordschleswiger* politiet i Gråsten, hvad anklagemyndigheden havde foretaget sig i sagen. Politimesteren fik på sin forespørgsel til Justitsministeriet besked på at svare avisen, at sagen i sin tid var henlagt af Justitsministeriet, og »at der ikke i øvrigt er grundlag for at imødekomme den pågældendes ansøgning om at blive gjort bekendt med det i sagen passerede«. ²¹ Justitsmyndighedernes gentagne afvisning af en tilbundsgående undersøgelse har naturligvis kun fremmet formodninger om, at der var omstændigheder ved drabet, som ikke måtte frem i lyset. Så meget mere som politiet satte rigelige ressourcer, herunder Rejseholdet, ind på opklaringen af den næste forbrydelse, som her skal undersøges.

Attentatet mod politistationen i Tinglev den 20. april 1946

Sent om aftenen ved 23-tiden den 20. april 1946 blev der kastet en tysk håndgranat ind ad vinduet til kontoret på Tinglev politistation. Der skete stor materiel skade på kontoret, men husets beboere var ikke hjemme. Politibetjent Jens Peter Egebjærg Andersen var til hjemmeværnsmøde i Odense, og hans hustru var på stationen for at hente sin mor, der kom med toget. Denne gang satte politiet alle sejl til. Alt disponibelt politi i Tønder politikreds under politimester Erik Bøvings egen ledelse blev samme nat sat ind i opklaringen og fik hjælp fra mandskab ved politikasernen i Tinglev. Fra Rigspolitiets Rejseafdeling blev to mand sendt til grænselandet for at assistere.

Attentatet var rettet personligt imod Jens Peter Egebjærg Andersen (1916-81), i brede kredse kendt som »Sheriffen fra Tinglev«. Han var fra Esbjerg, men kom i 1941 som politibetjent til Tinglev, hvor han hurtigt blev vellidt blandt de dansksindede, mens hans forhold til de tysksindede var anstrengt. Det var der intet løjerligt i, besættelsen taget i betragtning, men Egebjærg Andersen fik også snart en personlig grund til ikke at kunne lide tyskere. Fra begyndelsen af 1943 deltog han i modstandsarbejdet på Tingleveggen og blev leder af den lokale gruppe, indtil han blev arresteret den 5. juni 1944 i forbindelse med Gestapos aktion mod terrænsportsgrupperne i Sønderjylland. Under forhøret røbede han ikke de andre medlemmer, der først blev arresteret i oktober måned. Egebjærg Andersen kom fra Staldgården i Kolding til Frøslevlejren, men den 13. januar 1945 blev han sammen med sin gruppe deporteret til koncentrationslejren Neuengamme. Under de forfærdelige forhold her var »sheriffen« en støtte og et forbillede for sine medfanger. I april 1945 kom han tilbage til Danmark med de hvide busser. Efter Befrielsen genoptog han sit arbejde som landpolitibetjent i Tinglev. To hændelser gav ham ry for at være særlig tysk fjendtlig: Den 26. juni 1945 lukkede han egenhændigt de kommunale tyske skoler i Tinglev, Eggebæk og Terkelsbøl, og den 18. december 1945 skød og sårede han alvorligt på Tinglev banegård en tysk Oberleutnant, der modsatte sig ransagning af sin omfangsrige bagage før udmarchen til Tyskland.²²

I det tyske mindretal håbede man inderligt, at ingen herfra var involveret i attentatet, da dette ville rejse tvivl om mindretallets loyalitetserklæring fra november 1945. Mindretallets nye organisation,

Bund deutscher Nordschleswiger, udsendte straks den 22. april 1946 en erklæring, hvor man holdt det for udelukket, at tyske nordslesvigerer stod bag attentatet. Man fordømte på det skarpeste sådanne metoder og fastslog, at håndgranaten reelt var rettet mod de internerede fra mindretallet, som tilhørte en rolig og besindig befolkning. De, der forsøgte at forstyrre en fredelig udvikling ved attentater, handlede imod tyskheden. Mindretallets ledelse udtrykte håbet om en hurtig opklaring.²³

Det sidste ønske gik i opfyldelse. Sammen med det lokale kriminalpoliti lykkedes det hurtigt Rejseafdelingen at opklare attentatet. Men resultatet svarede ikke til mindretallets forventning. Der blev anholdt 23 personer, hvoraf de 20 blev fængslet og de tre fik anholdelsen opretholdt. Alle anholdte tilhørte mindretallet undtagen fire, som var danske nazister. Hvad der særligt kunne skade de mange internerede fra mindretallet var, at ti af de anholdte havde været interneret i Fårhuslejren som led i retsopgøret, men senere var blevet frigivet.

Under opklaringen kom det frem, at der eksisterede to grupper, en i Løgumkloster og en i Tønder.²⁴ De var dannet i marts-april 1946. Gruppen i Løgumkloster var ældst og størst og bestod af 16 mand. Formålet med gruppedannelsen var »at forøve attentater på personer, der indtog en fast holdning over for det tyske mindretal«. Medlemmerne var i besiddelse af våben, som de havde erhvervet i forbindelse med de tyske troppers udmarch i maj 1945. Disse våben blev samlet, og der blev holdt skydeøvelser. De to kasser våben inklusiv lidt ammunition blev gravet ned, den ene i en plantage ved Løgumkloster. På listen over mål for attentater stod politibetjent og tidligere modstandsmand Egon Johansen i Løgumkloster, der havde medvirket ved interneringen af den hovedtiltaltes forældre og politibetjent Egebjerg Andersen i Tinglev, hvis skud mod den tyske Oberleutnant og lukning af de tyske skoler havde vakt gruppens vrede. Andre navne var provst H.P. Schülein i Løgumkloster, der havde lukket en tysk børnehave, pastor Sigfr. Riishøjgaard i Rise, der redigerede det stærkt mindretalskritiske ugeblad *Slesvigeren*, læge Højholdt i Løgumkloster samt en ikke navngivet lærer i Rens. Gruppen i Tønder bestod af syv mand, som mødtes i den tyske roklub. Her planlagde de sprængstoffattentater mod Tønder Amtstidendes kontor og den danske roklub i Tønder, men de kom ikke til udførelse, før gruppen blev trevlet op.

Nogle gruppemedlemmer anså sig som en del af den hemmelige tyske varulveorganisation, der var oprettet inden for SS med henblik

»Sheriffen fra Tinglev«, J.P. Egebjærg Andersen, var kendt i vide kredse som en landbetjent med håndfaste metoder. Særlig efter sit ophold i Neuengamme under krigen havde han et anstrengt forhold til det tyske mindretal, som stod stærkt i hans distrikt. Løgumklostergruppen anså ham som et oplagt mål for et attentat. Foto: Museum Sønderjylland – ISL-Lokalhistorie.

på at fortsætte kampen efter Tysklands kapitulation med attentater, sabotage, illegal propaganda, flugthjælp til kammerater og lignende.²⁵ Et medlem forklarede således under forhøret: »Han kan huske, at deltagerne skulle kalde sig »varulve«; de havde læst om varulve i Tyskland og vilde være det samme herhjemme og gøre dem, de ikke kunne lide rent politisk, så megen skade som muligt«. Andre afviste derimod enhver snak om varulve. Måske var det mest et spørgsmål om medlemmernes forskellige temperamenter. De yngste gruppe-medlemmer var årgang 1930, og det er vel tænkeligt, at der indgik en portion drengeromantik i foretagendet. Under alle omstændigheder gjorde Rejseafdelingen meget ud af at efterspore forbindelser mellem grupperne i Tønder og Løgumkloster og tyske varulvegrupper. Det kunne man imidlertid ikke. De mange afhøringer førte dog til afdækningen af et stay-behind netværk, der var blevet etableret af besættelsesmagten i tilfælde af allieret invasion i Danmark, men som opløste sig selv ved kapitulationen uden at have været i aktion og uden at have haft den ringeste forbindelse til grupperne i Løgumkloster og Tønder. Der kunne heller ikke påvises nogen forbindelse mellem disse og en varulvegruppe i Flensborg på 11 mand, herunder Peter og Richard Jürgensen, far og søn, der begge var hjemmetyskere og danske statsborgere og i juni 1946 blev dømt til døden ved overkrigsretten i Flensborg.²⁶ Der kunne heller ikke knyttes tråde til den tyske mindretalsledelse.

Attentatet mod politistationen i Tinglev blev udført af tømrerlærling NJW fra Løgumkloster, som også havde taget initiativet til dannelsen af gruppen i Løgumkloster og været dens uformelle leder. NJW var søn af en fremtrædende dansk nazist i Sønderjylland, ligesom moderen var nazistisk. NJW selv deltog i nazistisk ungdomsarbejde og havde været på kurser i Tyskland. Begge hans forældre blev interneret efter Befrielsen, hvilket gjorde ham bitter og fik ham til at pønse på hævn. Han begyndte at tale med jævnaldrende hjemmetyskere herom, først med WHJ. Sammen udsøgte de emner for en gruppedannelse, og det lykkedes dem at samle en kreds. Man planlagde først et attentat mod politibetjent Johansen. NJW ville om aftenen den 16. april kaste en håndgranat ind ad vinduet til kontoret i Johansens hus. Attentatet strandede imidlertid på betæneligheder i gruppen ved et attentat i hjembyen, ligesom Johansen var bortrejst. I stedet besluttede NJW sammen med fire andre fra gruppen den samme aften attentatet på Egebjærg Andersen i Tinglev. Tidspunktet for dette

blev fastsat til påskelørdag den 20. april – Hitlers fødselsdag. På dagen kørte NJW med rutebil fra Løgumkloster til Tinglev. I sin taske havde han arbejdstøj til omklædning og en tysk håndgranat med træskaft. Ved 19-tiden henvendte han sig til mekaniklærning AaH, som han kendte fra den dansk-nazistiske ungdomsbevægelse. AaH ville ikke medvirke ved attentatet, men fortalte NJW, hvor politistationen lå, og hvor kontoret befandt sig i denne. AaH opsøgte sin kammerat PTL og advarede ham mod NJW. De enedes om ikke at underrette politiet.

NJW fandt først frem til stationen ved 22-tiden. Undervejs traf han to kammerater fra Tønder, HOP og ES, som tilhørte gruppen dér. Han indviede dem i planen. Derpå gik han hen på jernbanestationen og købte en billet til Bylderup-Bov. Klokkeren godt 23 vendte han tilbage til politistationen, som nu henlå i mørke bortset fra lyset i entreen. Fra delvis skygge i den modsatte side af gaden kastede han, uden at undersøge om nogen var hjemme, håndgranaten de 11-12 meter hen mod vinduet. Granaten ramte sit mål, gik igennem vinduet, eksploderede og raserede kontoret. NJW løb over nogle marker mod nord og kom ad omveje til jernbanestationen, hvor han steg på toget mod Tønder. Her traf han de to kammerater fra Tønder, som han fortalte om det skete. I Bylderup-Bov stod han af og overnattede hos en nazistisk kammerat. 2. påskedag var han tilbage i Løgumkloster, hvor han fortalte sine kammerater om attentatet. Her blev han anholdt af politiet og fængslet den 10. maj.

Den 23. december 1946 kom NJW for retten i Tønder sammen med de andre gruppemedlemmer. NJW blev kendt skyldig i overtrædelse af straffelovens § 183, der lyder: »Den, der til skade for andres person eller formue forvolder sprængning, spredning af skadevoldende luftarter, oversvømmelse, skibbrud, jernbane- eller anden transportulykke, straffes med fængsel fra 6 måneder til 12 år«. ²⁷ For NJW krævede anklageren livsstraf – det vil sige dødsstraf, hvilket § 8 i straffelovstillægget fra 1945 gav mulighed for. ²⁸ Så langt var retten ikke indstillet på at gå. Straffen blev fastsat til 12 års fængsel. Dertil blev NJW idømt en erstatning på 2.049 kr. til Egebjerg Andersen. Det var stadig en meget hård straf for en forseelse, som kun havde ført til materiel skade.

Der faldt også hårde fængselsstraffe til flere af de øvrige gruppe-medlemmer i Løgumkloster og Tønder, ligesom de medvidende fra Tinglev blev tiltalt for ikke at have søgt at hindre attentatet:

Politikontoret i Tinglev, raseret af NJW's håndgranat. LAÅ, Tønder Politi nr. 1731, straffeakt 3335.

Gruppen i Løgumkloster:

Tømrerlærling NJW, f. 1925, Løgumkloster, dansk nazist, initiativtager til og leder af gruppen, attentatmand – 12 års fængsel (Vestre Landsret: 6 års fængsel).

Snedkerlærling HJ, f. 1927, Løgumkloster, hjemmetysker, tidligere interneret, men løsladt, gav NJW to håndgranater og tændsatser, deltog i planlægning af attentatet i Tinglev, tillige dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig – 5 års fængsel (2 år og 6 måneders fængsel).

Gymnasieelev MER, f. 1928, Løgumkloster, tysk statsborger, søn af tysk frimenighedspræst, deltog i planlægning af attentatet i Tinglev, flyttede en kasse våben efter NJW's anholdelse, også dømt for rudeknusning hos pedellen ved den tyske skole i Løgumkloster, fordi skolen havde flaget med Dannebrog den 9. april 1946 – 5 års fængsel (2 år og 6 måneders fængsel).

Mekanikerlærling HT, f. 1927, Løgumkloster, hjemmetysker, tidligere interneret og sigtet for tysk militærtjeneste, men løsladt uden dom, deltog i planlægning af attentatet i Tinglev, henviste NJW til at

søge hjælp hos PN og PTL i Tinglev – 5 års fængsel (2 år og 6 måneders fængsel).

Mekanikerlærling JCF, f. 1928, Løgumkloster, hjemmetysker, deltog i planlægning af attentatet i Tinglev – 4 års fængsel (2 års fængsel).

Købmandslærling WHJ, f. 1929, Løgumkloster, hjemmetysker, opfordrede DJB i Tønder til at danne tilsvarende gruppe – 3 års fængsel (1 år og 6 måneders fængsel).

Sadelmagerlærling AFR, f. 1930, Løgumkloster, hjemmetysker, også dømt for rudeknusning hos pedellen ved den tyske skole i Løgumkloster, fordi skolen havde flaget med Dannebrog den 9. april 1946 – 1 års fængsel (straffen bortfaldet).

Mekanikerlærling CCJ, f. 1930, Løgumkloster, hjemmetysker, forsøgte at få mekanikerlærling DJB i Tønder til at danne tilsvarende gruppe – 1 års fængsel (straffen bortfaldet).

Tidl. lærerstuderende ASH, f. 1927, Løgumkloster, hjemmetysker, tidligere interneret, men løsladt; på trods af udsagn fra andre gruppe-medlemmer frifundet for medlemskab af gruppen, men i stedet dømt for at lade sig hverve samt for tjeneste som uniformeret brandmand i tysk tjeneste – 1 års fængsel.

Gruppen i Tønder:

Snedkerlærling HOP, f. 1927, Tønder, hjemmetysker, kendte planen for attentatet, men foretog sig intet for at forhindre dette, inviterede NJW til møde med gruppen i Tønder, tillige dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig og ved SS – 2 års fængsel (frifundet for terroranklagen).

Snedkerlærling ES, f. 1927, Tønder, hjemmetysker, kendte planen for attentatet, men foretog sig intet for at forhindre dette, tillige dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig – 1 år og 9 måneders fængsel (frifundet for terroranklagen).

Mekanikerlærling DJB, f. 1927, Tønder, hjemmetysker, lovede at skaffe NJW falsk alibi i forbindelse med det aflyste attentat på politistationen i Løgumkloster, tillige dømt for at lade sig hverve til tysk krigstjeneste og salg af herreløs cykel – 1 år og 6 måneders fængsel (frifundet for terroranklagen).

Murerlærling RWS, f. 1927, Tønder, hjemmetysker, tillige dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig og ved SS-sanitetsafdeling – 1 års fængsel (frifundet for terroranklagen).

Smedelærling HPF, f. 1927, Tønder, hjemmetysker, tidligere interneret, men løsladt, tilfældigvis deltaget i et enkelt møde i gruppen og

derfor frifundet for medlemskab af gruppen, men dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig – 1 års fængsel (frifundet for terroranklagen).

Slagtersvend VHH, f. 1926, hjemmetysker, tilfældigvis deltaget i et enkelt møde i gruppen og derfor frifundet for medlemskab af gruppen, men dømt for tjeneste som Zeitfreiwillig – 1 års fængsel (frifundet for terroranklagen).

Mekaniker HAWG, f. 1924, Tønder, hjemmetysker, tilfældigvis deltaget i et enkelt møde i gruppen – frifundet (frifundet).

Hjælper og medvidere i Tinglev:

Mekanikerlærling AaH, f. 1928, Tinglev, dansk nazist, kendte planen for attentatet, men foretog sig intet for at forhindre dette, fortalte NJW, hvor politistationen lå, og hvor kontoret var placeret – 1 års fængsel (8 måneders fængsel).

Tjenestekarl PTL, f. 1927, Tinglev, hjemmetysker, kendte planen for attentatet, men foretog sig intet for at forhindre dette – 3 måneders betinget fængsel (stadfæstet).

Skræddermester HCL, f. 1893, Tinglev, hjemmetysker, far til PTL, kendte planen for attentatet, men foretog sig intet for at forhindre dette – 3 måneders fængsel (4 måneders betinget fængsel).

Implicerede i sagen uden at blive anklaget:

MMW, f. 1930, Løgumkloster, dansk nazist, søster til NJW.

BEW, f. 1904, Løgumkloster, dansk nazist, mor til NJW.

HPS, f. 1927, Tønder, hjemmetysker.

PN, f. 1925, Tinglev, hjemmetysker.

De hårdeste straffe tilfaldt attentatmanden og dem, som havde deltaget i mødet, hvor attentatet i Tinglev blev planlagt; men også de andre medlemmer i Løgumkloster og Tønder blev dømt hårdt, når man tager i betragtning, at ingen mennesker var kommet noget til. Den 6. marts 1947 blev dommene efterprøvet i Vestre Landsret. Selv om anklageren krævede straffene skærpet, herunder til dødsstraf for NJW, blev de mærkbart nedsat. NJW fik halveret sin straf til 6 års fængsel, og de andre medlemmer af Løgumklostergruppen fik tilsvarende deres straffe halveret eller mere end det. Tøndergruppens medlemmer blev alle frifundet for så vidt angik anklagerne for terror.²⁹

Drabet på lærerinde Wilhelmine Sass den 28. december 1948

Også den næste forbrydelse var nært forbundet med Løgumkloster. Det var her, drabet skete, og det var her, drabsmanden og hans medskyldige kom fra. Byen husede åbenbart et nationalpolitisk yderst betændt miljø, ikke alene på tysk, men, som drabet skulle vise, også på dansk side.

Om aftenen den 27. december 1948 afholdt det tyske mindretals nye organisation Bund Deutscher Nordschleswiger dilettant og fest på Hotel Løgumkloster.³⁰ Dette fredelige 3. juledagsarrangement op-hidsede JGPC og NRJ. JGPC var uddannet snedker og drev selvstændig virksomhed i København, men var hjemme på juleferie hos sine forældre i Løgumkloster. NRJ var bankbogholder og boede og arbejdede i Løgumkloster. Begge var født i 1919, og altså det meste af en halv snes år ældre end »varulvene« fra Løgumkloster og Tønder – men næppe klogere. Begge havde været arresteret af tyskerne i forbindelse med folkestrejken, JGPC i tre uger, NRJ i en uges tid, og begge havde efter krigen videreført deres modstandsengagement som medlemmer af hjemmeværnet. Her var NRJ, der var uddannet kornet og hjemsendt som sekondløjtnant, ovenikøbet skydeinstruktør. NRJ var desuden bestyrelsesmedlem i flere nationale foreninger. Det drejede sig altså om to næsten 30-årige mænd med grunden lagt til gode karrierer og ansete positioner i samfundet. Men de nærede begge fra besættelsestiden et stærkt had til det tyske mindretal, som drev dem. Ifølge retten i Løgumkloster havde JGPC's familie »ret aggressive nationalpolitiske synspunkter« og han selv en impulsiv natur.

Kl. 18-19 den 27. december spiste JGPC tre stykker smørrebrød på Hotel Løgumkloster, som han skyllede ned med lige så mange bajere. Derefter gik han hen på Centralhotellet, hvor han ligeledes drak tre pilsnere. Her kom han i klammeri med en vognmand. Kl. ca. 21.30 gik han videre til Hotel Royal, hvor han yderligere indtog fem øl. Vognmanden fulgte med til Royal, hvorfor skænderiet fortsatte. Som forud aftalt stødte NRJ kort efter til, og de to venner satte sig ved et bord for sig. Da Royal lukkede, foreslog NRJ, at de skulle gå til Hotel Løgumkloster for at se, om hjemmetyskerne havde fjernet kongebillederne fra salen, sådan som han havde hørt rygter om. JGPC var helt henne ved vinduerne for at undersøge dette, men greb så »efter pludselig indskydelse« en frossen jordklump og kastede den ind gennem

vinduet til garderoben. Det skete kort efter forestillingens afslutning kl. 23.15 uden at påvirke festen. Ifølge den tyske mindretalsleder, redaktør Ernst Siegfried Hansen, var man i mindretallet vant til sådan chikane.³¹

JGPC og NRJ gik nu hjem til sidstnævnte, hvor dennes søstre og senere også forældre var til stede. JGPC sad længe og halvsov. Da NRJ's familie var gået i seng, foreslog JGPC at skyde ind gennem hotellets vinduer for at forskrække de festende hjemmetyskere. NRJ ville dog ikke være med hertil. JGPC bad derpå om at måtte låne NRJ's pistol. NRJ afslog i første omgang, men hentede efter pres fra JGPC sin 9 mm parabellum, skubbede et magasin med skarpe skud ind i pistolen og fortalte JGPC, at der skulle tages ladegreb. Kl. 2 om natten til den 28. december begav JGPC sig alene af sted og nåede ad en omvej til stien bag om hotellet. Herfra ville han ifølge sin forklaring i retten gå helt hen til vinduerne for at skyde op i loftet. Så hørte han imidlertid færdsel i gården og ville løbe bort, men vendte sig så om og skød nogle skud ned mod jorden i retning af bagbygningen, uden at tage egentligt sigte. Han havde angiveligt ikke til hensigt at ramme nogen, men mente selv, at han var i en tilstand af affekt. Klokken var da hen ad 2.10. Efter at have skudt, løb JGPC ad en omvej hjem til sine forældre uden at undersøge effekten af skuddene. Pistolen gemte han under en hæk.³² NRJ hørte skuddene, men foretog sig intet.

JGPC skød fire gange. To skud ramte jorden, hvoraf det ene sprang op og gik ind i muren til garderoben, som hørte til teatersalen. Det tredje skud ramte direkte ind i muren. Det fjerde gik direkte ind gennem et vindue og en foran ruden opsat masonitplade og ind i garderoben. Her befandt lederen af det tyske teaterarbejde, lærer Wilhelm Sass, sig sammen med sin hustru og en tredje person. Skuddet traf Wilhelmine Caroline Sass i nakken, så hun døde umiddelbart efter, enten af skudlæsionen eller blodtabet. Fru Sass var født i 1920 og mor til to mindreårige børn, en datter født i 1942 og en søn født i 1943. Hr. Sass var ved retsopgøret blevet fradømt retten til at undervise, og familien ernærede sig i stedet ved, at begge ægtefæller arbejdede på en dukkefabrik og havde hjemmearbejde for samme. Fru Sass' død var derfor i enhver henseende en tragedie og katastrofe for familien.

Landbetjent Johansen anholdt allerede senere samme dag først NRJ og derefter JGPC, som han begge kendte godt. De tilstod begge, og forløbet blev hurtigt opklaret. Den 25. februar 1949 kom de to mænd for retten i Løgumkloster. Her slap de endog særdeles billigt. Retten

Meine innigstgeliebte Frau, unsere herzengute Mutter, mein liebes Enkelkind, unsere Tochter, Schwiegertochter und Schwester

Wilhelmine Sass

geb. Metzdorf

ist uns in der Nacht zum 28. Dezember 1948 genommen worden.

Apenrade, den 28. Dez. 1948

In tiefer, schmerzlicher Trauer

Wilhelm Sass, Apenrade, Kolstrup 23

Heimke und Wilfred

Charlotte Clausen, Munkbrarup, z. Zt.

Vesterbæk pr. Faahus

Frieda Metzdorf, Vesterbæk pr. Faarhus

Emma Sass, Apenrade, Kolstrup 23

Minna u. Peter Metzdorf, Vesterbæk pr. Faarhus

Hanna u. Peter Nissen, Kitschelundfeld

Julie und Friedrich Metzdorf, Holm pr. Klipleff

Caroline und August Metzdorf, Jels

Die Beerdigung findet am Dienstag, dem 4. Januar 1949 um 14,00 Uhr von der Friedhofskapelle in Apenrade aus statt.

Dødsannoncen for Wilhelmine Sass i Der Nordschleswiger 31. december 1948. Hendes begravelse blev en manifestation af det tyske mindretals opslutning om den hårdt ramte familie, men også fra dansk side viste mange deres deltagelse. Således sendte statsminister Hedtoft et kondolencebrev.

fandt, at JGPC havde handlet i affekt, som var frembragt dels ved hans negative holdning til mindretallets fest, dels ved indtagelse af 10-12 pilsnere og dels ved skænderiet med vognmanden. Retten fandt endvidere, at JGPC og NRJ havde handlet spontant. Retten lagde endelig JGPC's forklaring om skydningen til grund og godtog dermed, at han ikke havde haft til hensigt at ramme nogen. Retten fandt dog, at JGPC burde have været klar over, at han ved at skyde udsatte de tilstedeværende på hotellet for en nærliggende livsfare. Den anså ham derfor skyldig i henhold til straffelovens § 241, der lyder: »Den, som uagtsomt forvolder en andens død, straffes med hæfte eller bøde, under skærpende omstændigheder med fængsel indtil 4 år«. Tillige var han skyldig efter § 252, som fastslår: »Med hæfte eller med fængsel indtil 4 år straffes den, der for vindings skyld, af grov kådhed eller på lignende hensynsløs måde volder nærliggende fare for nogens liv og førlighed«. ³³ Retten idømte JGPC en fængselsstraf på fem måne-

der. NRJ havde ifølge retten handlet groft uagtsomt ved at have udleveret pistolen til JGPC, fordi han vidste, at JGPC var beruset og ophidset over den tyske fest, og fordi han som våbeninstruktør kendte til pistolens farlighed. Han blev derfor i henhold til straffelovens § 252 dømt til en fængselsstraf på tre måneder. Retten dømte endvidere JGPC til at udrede en erstatning på 4.944 kr. til Wilhelm Sass og 3.000 kr. til hvert af børnene. NRJ's pistol blev konfiskeret.

Anklagemyndigheden ankede på stedet rettens meget milde dom til Vestre Landsret. Allerede den 18. marts 1949 underkendte Landsretten ganske eftertrykkeligt den lokale rets strafudmåling. JGPC fik sin straf forhøjet til fængsel i 1½ år, mens NRJ fik fordoblet sin straf til seks måneders fængsel. Derimod kom Landsretten ikke til en anden konklusion i selve skyldsspørgsmålet, og erstatningen blev der heller ikke ændret ved.³⁴

Drabet på Wilhelmine Sass vakte afsky over en bred kam i landsdelens presse. Lejligheden blev benyttet til et opgør med de kredse på dansk side, som endnu mere end tre år efter Befrielsen vedblev at nære et fanatisk had til alt tysk. Vilhelm la Cour udtrykte det klart i sit månedsskrift *Grænsevagten*: »Det menneskeligt afgørende i denne sag er naturligvis, at et menneskeliv er gået tabt, at to mindreårige børn har mistet deres moder og en mand sin hustru. Det politisk afgørende ligger dog ikke i selve drabet, men i den rystende kendsgerning, at mennesker fra den aktive danskheds rækker udfører beviste og grove provokationer mod det tyske mindretals møder. At affæren endte med et drab, er en tilfældighed, men provokationen var ingen tilfældighed. Den er en politisk forbrydelse, for hvilken intet forsvar er muligt. Fra tysk side har man ofte anset det for en formildende omstændighed, når et overgreb mod mennesker af andet sindelag skete på tyskhedens vegne. Herpå har vi indtil den nyeste tid set talrige eksempler. Lad os utvetydigt fastslå, at ved drabet i Løgumkloster er det en skærpende omstændighed, at der er tale om en *dansk provokation mod mennesker af tysk sindelag*. Der findes danske kredse, som har den opfattelse, at hjemmetykkerne er retsløse i Danmark. Disse folk bør vide, at *deres landsmænd sætter dem i klasse med de tyskere, der mener, at danskheden bør være retsløs i Sydslesvig!* Vi vedkender os ikke en hvilken som helst danskhed – kun en danskhed, der urokkeligt respekterer demokratiets og humanitetens krav [...] Intet bør spares for at afvaske den plet, forbryderiske landsmænd har sat på danskhedens ære.«³⁵

Ikke alle i Løgumkloster forstod budskabet. Der var tilsyneladende i flækken en kedelig tradition for at sende anonyme trusselsbreve. I februar 1948 forsøgte en mekanikerlærling at true byens bogtrykker til ikke at bringe tyske indlæg og annoncer i *Løgumkloster Avis* og byens biograf til ikke at vise tyske film. I januar 1949 gik det ud over faderen til JGPC, som blev opfordret til at forlade byen inden en måned; her lykkedes det ikke at finde den skyldige. I juli 1949 fik en hjemmetysk håndværker og formand for byens tyske sportsforening af førnævnte mekanikerlærling sendt en krans med et kort: »Hannemann og Nis var uforsigtige, vi er forsigtigere«; Hannemann var et kaldenavn for JGPC, og Nis var NRJ. Den følgende måned blev der i falsk navn bestilt ligkister, ligbrænding og gravsten til andre lyslevende, tysksindede borgere. Her blev gerningsmændene ikke fundet. Det var også kommet dertil, at værter for forsamlingslokaler i byen ikke længere turde lægge rum til tyske sammenkomster af frygt for represalier.³⁶

Sammenfatning

Bortset fra disse makabre efterdønninger faldt drabet på Wilhelmine Sass sammen med afslutningen på årene med et stærkt gensidigt had imellem landsdelens dansk- og tysksindede indbyggere. Året 1949 blev begyndelsen på en forsigtig tilnærmelse, som siden udviklede sig videre til en fredelig sameksistens mellem flertal og mindretal, med København-Bonn-erklæringerne fra 1955 som en vigtig katalysator for processen. Fik drabet og den enstemmige fordømmelse heraf de yderligtgående kredse til at besinde sig, døde Wilhelmine Sass ikke helt forgæves.

Af de tre hændelser står drabet på Asmus Jensen noget for sig selv. Dels er omstændighederne ved nedskydningen ikke fuldt opklaret, dels havde den efter alt at dømme ingen relation til de nationalpolitiske spændinger i Nordslesvig efter Befrielsen. Attentatet på politistationen i Tinglev og drabet i Løgumkloster er derimod fuldt opklaret, og begge forbrydelser var i høj grad nationalpolitisk betonet og skal ses på baggrund af de skærpede modsætninger, som besættelsestiden og det deraf følgende retsopgør frembragte. Gerningsmændene var motiveret ved et personligt had rettet henholdsvis imod lokale aktører i retsopgøret og lokale hjemmetyskere. Graden af bagvedliggende konspiration og planlægning var forskellig, men den betændte bag-

grund var den samme, og det kan synes mere eller mindre tilfældigt, at Egebjerg Andersen slap uskadt med livet i behold, mens Wilhelmine Sass mistede sit.

I alle tre sager kom danske justitsmyndigheder til at spille en rolle, som ikke gør dem ære. Gråsten politi ønskede en fyldestgørende undersøgelse af nedskydningen af Asmus Jensen, men blev standset af Rigsadvokaten og Justitsministeriet. Statsadvokaten i Sønderborg ønskede helt ude af proportion dødsstraf over hovedmanden bag attentatet mod Egebjerg Andersen, og selv om retten i Tønder afviste dette, faldt der meget hårde domme over ham og hans medskyldige. Omvendt var dommene ved retten i Løgumkloster over drabsmand og medskyldig i drabet på Wilhelmine Sass nærmest latterligt milde. Selv om graden af fortsæt var forskelligt i de to sager, kan man i dag godt forstå, at folk i det tyske mindretal dengang tænkte, at der fandtes to former for retshåndhævelse i grænselandet – en for tysk- og en anden for dansksindede. Forhåbentlig har det på længere sigt modvirket denne opfattelse, at Vestre Landsret rettede op på de værste skævheder.

KILDER OG LITTERATUR

Utrykte kilder:

- LAÅ, Gråsten Politi nr. 807: Sluttet sag K 516/45 (vedr. drabet på Asmus Jensen).
 LAÅ, Aabenraa Politi nr. 1457: Sag 20.215 vedr. »Varulvebevægelsen«.
 LAÅ, Retten i Tønder nr. 479: Dombog for straffesager (særlige sager) 1946-53.
 LAÅ, Retten i Løgumkloster nr. 13: Dombog for borgerlige og straffesager 1948-49.

Løgumkloster Lokallhistoriske Arkiv 1995/57, landbetjent Egen Gotfred Johansens privatarkiv, utrykte erindringer *Minder og begivenheder 1943-1956* ved Eva Vajstedt, 2007, og vedlagte avisudklip.

Trykte kilder:

- Grænsevagten*. Red. af Vilh. la Cour. 1946, 1949.
Løvtidende 1930.
Sønderjyden 1946-47.

Litteratur:

- Adriansen, Inge: *Erindringssteder i Danmark*, København 2010.
 Billeschou Christiansen, Søren og Rasmus Hyllested: »Fra lykkeridder til landsforræder – Poul Sommer«, John T. Lauridsen (red.): *Over strengen – under besættelsen*, København 2007, s. 783-796.
 Degn Nissen, Ole: *Feltpolitidetachmentet 31. juli 1944-20. juni 1945*, Skjern u.år.
Gads leksikon om dansk besættelsestid 1940-45, København 2002.
 Hansen, Ernst Siegfried: *Disteln am Wege*, Bielefeld 1957.
 Hansen, Ernst Siegfried: *Kurier der Heimat*, Bielefeld 1955.
 Henningsen, Lars N. (red.): *Ensted sogns historie*, Aabenraa 1987.
 Jespersen, Knud J.V.: *Brigaden. Den danske Brigade i Sverige 1943-1945*. København 1992.
 Larsen, Henning N.: *Modstanden*, København 2012.

Nielsen, Leif Hansen: *Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-48*, Aabenraa 2013.
 Schultz Hansen, Hans m.fl. (red.): *Sønderjyllands Historie 2. Efter 1815*, Aabenraa 2009.
 Schultz Hansen, Hans og Henrik Skov Kristensen: »Mindretal og flertal i Nordslesvig 1945-1955«, Jørgen Kühl (red.): *København-Bonn-Erklæringerne 1955-2000. De dansk-tyske mindretals-*

erklæringers baggrund, tilblivelse og virkning, Aabenraa 2005, s. 125-195.
 Skov Kristensen, Henrik: *Straffelejren. Fårhus, landssvigerne og retsopgøret*, København 2011.
Store Danske Encyklopædi, Den, 15. bind, København 1999.
 Tamm, Ditlev: *Retsopgøret efter besættelsen*, København 1985.

NOTER

1. Se herom i almindelighed Schultz Hansen m.fl. 2009, s. 355-376, 409 (Henrik Becker-Christensen) samt for Nordslesvigs vedkommede Schultz Hansen og Skov Kristensen 2005.
2. For Nordslesvigs vedkommende, se nu Nielsen 2013.
3. Se herom Tamm 1985, s. 408-431, og Skov Kristensen 2011.
4. Adriansen 2010 s. 371-382 samt Ernst Siegfried Hansen 1957, s. 98-101 og 247.
5. Henningsen 1987, s. 254f.
6. Der henvises i almindelighed til LAÅ, Gråsten politi nr. 807, sluttet sag K 516/45.
7. Hovedrapporten fra Gråsten politi 19.7.1945 med afhøring 23.7.
8. Om Feltpolitidetachmentet i almindelighed, se Jespersen 1992, s. 192-197, og Degn Nissen.
9. Citeret efter Tamm 1985, s. 414f.
10. Bilag 1 til hovedrapporten fra Gråsten politi 19.7.1945.
11. Rapport fra Gråsten politi 2.6.1945 med tilføjelser 4.6., 29.6. samt 10.7.
12. Rapport fra Gråsten politi 9.7.1945.
13. Hovedrapporten fra Gråsten politi 19.7.1945.
14. Hovedrapporten fra Gråsten politi 19.7.1945 med afhøring 13.8. og 17.8.1945.
15. Rapporter fra Gråsten politi 24.7. 1945.
16. Rapport fra Rigspolitiet, Teknisk Afdeling i Kolding 22.7.1945.
17. *Store Danske Encyklopædi*, 15. bind, s. 256.
18. Retsmedicinsk Instituts rapport af 30.7.1945.
19. Rapport fra politistationen i Padborg 23.7.1945.
20. *Gads leksikon om dansk besættelsestid*, s. 431. Se også Billeschou Christiansen og Hyllested 2007.
21. Forskellige skrivelser 1945-71 i LAÅ, Gråsten politi nr. 807, sluttet sag 516/45.
22. Forskellige skrivelser 1945-71 i LAÅ, Gråsten politi nr. 807, sluttet sag 516/45.
23. Om Egebjærg Andersen, se Larsen 2012, s. 265-287. Endvidere Ernst Siegfried Hansen 1957, s. 96f, og *Sønderjyden* 19.12.1945.
24. Aftrykt hos Ernst Siegfried Hansen 1957, s. 242f.
25. Gruppedannelser, attentatforsøg, opklaring, anholdelser og domfældelse beskrives detaljeret i LAÅ, Aabenraa politi nr. 1457: Sag 20.215 vedr. »Varulvebevægelsen« med oversigtsrapporter fra Rejseafdelingen 18.5. og 31.7.1946, samt LAÅ, Retten i Tønder nr. 479: Dombog for straffesager (særlige sager) 1946-53, domme over de medvirkende i attentatforsøget s. 237-274.
26. *Gads leksikon om dansk besættelsestid*, s. 496.
27. Se herom *Grænsevagten* 1946, s. 233f og 273f.
28. *Lovtidende* 1930, s. 732.
29. Straffelovstillægget af 1. juni 1945 er gengivet hos Tamm 1985, s. 755-757.
30. *Sønderjyden* 7.3.1947.
31. Den følgende fremstilling af drabet bygger på LAÅ, Retten i Løgumkloster nr. 13, Dombog for borgerlige og straffesager 1948-49, s. 366-

377. Endvidere landbetjent Egon Gotfred Johansen: *Minder og begivenheder 1943-1956*, utrykte erindringer vedlagt avisudklip i Løgumkloster Lokalhistoriske arkiv. For henvisning og adgang til dette materiale takker jeg hhv. Jens Kr. Krarup og Frede Gotthardsen, Løgumkloster.
32. Ernst Siegfried Hansen 1957, s. 248.
33. Sst. s. 250.
34. *Lovtidende* 1930, s. 740 og 742.
35. *Grænsevagten* 1949, s. 178.
36. Sst., s. 14-16, jf. presseudvalg s. 27-30.
37. Landbetjent Egon Gotfred Johansen: *Minder og begivenheder 1943-1956*, utrykte erindringer vedlagt avisudklip i Løgumkloster Lokalhistoriske arkiv. Endvidere *Grænsevagten* 1949, s. 392 og Ernst Siegfried Hansen 1955, s. 239.

Zusammenfassung

Fünf Jahre unter deutscher Besetzung brachten die Gemüter in Aufruhr, sowohl auf Seiten der dänischen Mehrheit als auch bei der deutschen Minderheit. Der Artikel behandelt drei Gewalttaten aus der frühen Nachkriegszeit. Im Mai 1945 wurde der Bäcker Asmus Jensen aus Kiskelund von drei Leutnanten, die der Feldpolizeieinheit der dänischen Brigade (Den Danske Brigade) angehörten, erschossen, angeblich bei einem Fluchtversuch, aber wegen fehlender polizeilicher Aufklärung wurden die genaueren Umstände nie richtig klargelegt. Im April 1946 verübte ein dänisch-nationalsozialistischer Lehrling ein Handgranaten-Attentat gegen die polizeiliche Behörde in Tinglev, der Polizeibeamte Jens Peter Egebjærg Andersen kam aber ohne Schäden davon. Bei dem Lehrling drehte es sich um den Leiter einer Gruppe hauptsächlich junger Leute, die der deutschen Minderheit in Løgumkloster angehörten, eine entsprechende Gruppe gab es auch in Tønder. Obwohl einige der Mitglieder sich als deutsche »Werwölfe« betrachteten, stellte die Polizei keine Verbindungen zu solchen Gruppen fest. Im Dezember 1948 wurden von einem dänisch gesinnten Tischler aus Wut über die deutsche Minderheit drei Schüsse gegen das Hotel Løgumkloster abgegeben, wo der Bund Deutscher Nordschleswiger eine Feier machte. Die Ehefrau eines deutschen Lehrers, Mutter von zwei kleinen Kindern, Wilhelmine Sass, wurde durch einen der Schüsse getötet. Die Pistole hatte der Täter von einem ebenfalls dänisch gesinnten Bankbuchhalter bekommen. Diese Ereignisse schildern das hasserfüllte Klima zwischen Dänisch und Deutsch der ersten Nachkriegsjahre und wiesen darauf hin, dass Nazimethoden weiterlebten – auch bei einige von denjenigen, die den Nationalsozialismus bekämpft hatten. Die Ereignisse stellen ebenfalls die neutrale Verhaltensweise bei Polizei und Gericht in Frage.